

Chefsjustitieombudsmannen
Mats Melin**Initiativärende mot åklagare vid Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Gävle, som lämnat domstolens lokaler när rätten skulle hålla enskild överläggning i frågan om huvudförhandlingen skulle ställas in**

Initiativet

I ett klagomålsärende gällande åklagares vid Åklagarmyndigheten, åklagarkammaren i Gävle, handläggning av en förundersökning m.m. (dnr 503-2009) framkom att åklagaren vid huvudförhandlingen, sedan rätten upplyst att den efter enskild överläggning skulle meddela beslut i fråga om hinder mot förhandlingen förelåg, lämnade domstolen. Huvudförhandlingen ställdes sedan in på grund av åklagarens utevaro.

Jag beslutade att ta upp saken till utredning i ett särskilt ärende.

Utredningen

Av protokollet från en huvudförhandling i Gävle tingsrätts mål B 100-07 den 9 september 2008 framgick följande.

Den utsatta huvudförhandlingen rörde misshandel och skadegörelse. Kammaråklagaren AA anmälde att hinder mot förhandlingen förelåg. Hon och den offentliga försvararen redogjorde för skälen till att huvudförhandlingen enligt deras mening borde ställas in. Därefter antecknades att AA uppgav att det var ”uppenbart att hinder föreligger samt att hon skulle bli djupt besviken om rätten skulle vara av en annan åsikt”. Rättens ordförande, rådmannen BB, upplyste att rätten skulle komma att fatta beslut i frågan om hinder förelåg efter enskild överläggning. AA uppgav då att hon avträdde och återfanns på åklagarkammaren. När målet ropades på efter den enskilda överläggningen inställde hon sig inte. Tingsrätten avkunnade följande beslut: ”Då åklagaren inte är närvarande föreligger hinder mot huvudförhandling. Dagens förhandling ställs därför in.”

Muntliga upplysningar hämtades in från BB som bekräftade uppgifterna i protokollet och upplyste att han någon dag före huvudförhandlingen hade en diskussion med åklagaren samt försvararen i frågan om hinder mot huvudförhandlingen förelåg. Åklagaren och han själv hade olika uppfattningar om

detta. Vid förhandlingen uppgav åklagaren att hon hade förankrat hos sin chef att inte delta vid denna.

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande över åklagarens agerande när rätten bestämde att hålla enskild överläggning i frågan om hinder mot huvudförhandling förelåg.

Åklagarmyndigheten (dåvarande tillförordnade vice riksåklagaren CC) kom in med ett remissvar till vilket hade fogats upplysningar från överåklagaren DD och AA.

AA upplyste följande.

Undertecknad åklagare blev tilldelad åklagaruppgiften vid huvudförhandling under förmiddagen den 9 september 2008 i Gävle tingsrätt i mål mot EE, vid vilken förhandling rådmannen BB var ordförande.

Jag hade inte tidigare handlagt någon del av ärendet mot EE. I anslutning till förberedande av målet måndag den 8 september nåddes jag, omkring lunchtid, av bifogat faxmeddelande från tingsrätten (vårt dnr 506A-5540-06, handling 50). Av meddelandet framgick att EE:s försvarare, advokaten FF, i skrift som inkommit, vad jag kan förstå, per post till tingsrätten den 5 september 2009 begärt, att förhandlingen skulle ställas in mot bakgrund av närmare beskrivna omständigheter, bl. a. att EE anmält misshandel mot honom som skulle ha förövats vid tillfället den 5 januari 2008 då EE, enligt åtalet, ha misshandlat GG. Det framgick även av faxet från tingsrätten, av en dagboksanteckning, att rådmannan BB talat med advokat FF per telefon och att FF då uppgivit att EE sannolikt polisanmält GG för misshandel mot EE vid samma tillfälle som påstådd misshandel i åtalet ab 34 samt att EE återopade, förutom vittnesförhör i delen avseende skadegörelse, vittnesförhör med sina föräldrar i åtalet avseende misshandel, till styrkande av att han hade skador som orsakats av GG.

Enligt dagboksanteckningen framgick vidare att FF informerats om att huvudförhandlingen inte ställdes in och att ytterligare bevisning kunde återopas av EE samt att förhandlingen vid behov kunde fortsätta en annan dag med bevisupptagning angående ny återopad bevisning m.m.

Undertecknad fick således del av nämnda dagboksanteckning och advokat FFs skrift först kring lunchtid måndagen den 8 september. Jag kontrollerade snabbt påståendet om att EE gjort en anmälan, vilket bekräftades. Vidare kom jag att ringa till tingsrättens kansli varvid jag till en sekreterare framförde att jag ansåg det föreligga hinder för huvudförhandlingen och att man därför snarast borde se till att försöka stoppa parter och de bevispersoner som var kallade till förhandlingen. Jag fick inget gehör för detta vid telefonsamtal och skrev därför det telefaxmeddelande som bifogas (handling 51 i vårt ärende) (här utelämnat; JO:s anm.). Meddelandet faxades till tingsrätten kl 14.44 (enligt den bekräftelse som kvarligger i akten). Jag var återigen i kontakt med tingsrätten som hänvisade till ordföranden vilken jag fick tag i per telefon då han, som jag uppfattade det, var på väg från arbetet. Enligt vad rådmannan BB uppgivit enligt JO:s tjänsteanteckning 2009-05-08 skulle han "någon dag innan sammanträdet för huvudförhandling" ha haft en "diskussion" med åklagaren samt försvararen om huruvida hinder förelåg. Att påstå att det var en diskussion med mig är en klar överdrift. BB lät bara besvärad och avfärdade mig snabbt med att tala om att han inte tänkte ställa in målet. Han var inte mottaglig för argument över huvud taget. Som framgår av mitt fax till tingsrätten hade jag också försökt få kontakt med advokat FF innan jag skickade faxet. Mot bakgrund av att rådmannan BB enligt nämnda tjänsteanteckning uppgivit att åklagaren och han själv hade olika uppfattning om huruvida hinder förelåg vill jag tillägga, att jag inte uppfattat det på annat sätt under handläggningen än att försvararen hävdade hinder.

Jag diskuterade ärendet med kammaråklagaren HH som hade ärendet på sin rotel, detta för att få en uppfattning om ärendet i dess helhet och om läget beträffande den

senaste anmälan gjord den 3 september 2008 av EE. Beträffande sistnämnda anmälan hade man inte hunnit överväga åtgärder.

Läget var alltså det att försvaret återopade vittnesförhör med EE:s föräldrar, vilka inte tidigare var hörda. Det var dessutom så att EE påstod att han skulle ha misshandlats av GG vid samma tillfälle, natten mot den 5 januari 2008, beträffande vilket tillfälle EE var åtalad för misshandel av GG. Man kunde påräkna att vissa utredningsåtgärder, som förhör med EE:s föräldrar, skulle komma att företas under förundersökning med anledning av EE:s anmälan.

Jag ansåg det vara väsentligt att målet var väl förberett, på sätt är tänkt enligt bestämmelserna om förundersökning och huvudförhandling i brottmål, så att förundersökning beträffande en ny anmälan inte skulle bedrivas under huvudförhandlingen, så att alla bevispersoner var hörda före huvudförhandlingen och så att det inte skulle vara öppet för återopande av ny bevisning som eventuellt kunde kräva motbevisning. I denna situation kände jag stor frustration då jag inte fått något gensvar för min begäran om att målet skulle ställas in och kallade personer stoppas från att inställa sig. Det har väl förekommit under årens lopp att man varit med om att vissa förundersökningsåtgärder så s s förekommit i rättegången men detta bör rimligen ske endast undantagsvis. I synnerhet domare brukar f ö vara noga med att påpeka att förundersökning angående nya brott inte skall ske vid huvudförhandlingen. I dagens läge menar jag också att det är av yttersta vikt, i synnerhet då fråga är om mål där enbart böter kan komma att ådömas (och prövningstillstånd krävs för att målet skall komma upp i hovrätten) att man redan i tingsrätten har målet väl förberett från förundersökningsstadiet så att det inte framkommer nya omständigheter som ställer allt på ända. I ett sådant läge kan ju åklagaren tvingas begära att förhandlingen skall avbrytas eller ställas in för att kompletterande utredning, angående nya omständigheter, skall kunna göras. Under inga omständigheter bör, enligt min uppfattning, tillämpas ett förfarande där man, mot bakgrund av en ny anmälan om brott, kommer att vidta förundersökningsåtgärder genom t ex förhör i domstolen.

Jag kände mig ganska frustrerad i förevarande situation och vände mig, efter mitt telefonsamtal med rådman BB, till min chef, överåklagaren DD, för råd. Rådet blev att jag måste inställa mig till huvudförhandlingen och där återigen anföra hinder samt att jag därefter i förevarande situation inte kunde göra annat än lämna lokalen.

Jag inställde mig till huvudförhandlingen. Ordföranden redogjorde summariskt angående målets tidigare handläggning. Han frågade inte parterna om vi ansåg hinder föreligga.

Jag begärde då ordet och försökte pedagogiskt förklara varför jag ansåg hinder föreligga, varvid jag till stor del stödde mig på vad jag skrivit i mitt fax, som jag nu minns det. Jag hade förhoppningen att rätten i dess helhet skulle vara öppen för problematiken och se att det var mycket som talade för att hinder förelåg. Därför mer eller mindre vädjade jag till rätten. Försvaren ansåg ju också hinder föreligga. Jag fick frågan om målet kunde avgöras beträffande frågan om skadegörelse men ansåg jag, och även försvaret, att åtalen borde avgöras samtidigt. Jag förklarade också att jag avsåg att avträda till åklagarkammaren och att jag inhämtat råd i frågan från min chef. Rätten tog därefter överläggning för att avgöra huruvida hinder mot huvudförhandling förelåg, mot bakgrund av vad som anförts från mig och försvaren.

Härefter kom jag att bege mig till åklagarkammaren. Vid senare kontakt med advokat FF fick jag reda på, vilket förvånade mig och gjorde mig besviken, att tingsrätten inte provat frågan om hinder mot bakgrund av vad jag och försvaren anförde. Istället hade man tydligen kontrollerat om jag avlägsnat mig och konstaterat att hinder förelåg då åklagaren inte var tillstädes.

Jag vill avslutningsvis säga att aldrig tidigare under mina ganska många år som åklagare varit med om en dylik situation där jag uppfattat det som fullständigt "stumt" från rättens sida då jag försökt få gehör för att hinder skulle föreligga. Jag har inte vid något tidigare tillfälle på detta sätt avlägsnat mig från en huvud-

förhandling och hoppas att jag inte kommer i samma situation igen för jag upplevde det hela som synnerligen obehagligt.

DD upplyste följande.

Jag hänvisar till upplysningar som inhämtats från kammaråklagaren AA. Det var hon som handlade målet vid det aktuella tillfället. Huvudförhandling har genomförts vid ett senare tillfälle med annan åklagare.

Jag kan bekräfta AA:s uppgifter om hennes kontakter med mig i anledning av det aktuella målet. Hon kom till mig på eftermiddagen dagen före den utsatta huvudförhandlingen och talade om för mig att den tilltalade EE genom sin försvarare hade åberopat vittnesförhör med två personer som tidigare under förundersökningen inte omnämnts än mindre hörts. Både AA och försvararen ansåg att det förelåg hinder för huvudförhandlingen och AA hade anmält detta till domstolen. Den tilltänkte ordföranden, rådmannen JJ, vägrade dock halsstarrigt att beakta denna invändning och AA frågade mig vad hon skulle göra. Jag sade till henne att hon skulle infinna sig till huvudförhandlingen och där återigen anmäla hinder för förhandlingen och noggrant redogöra för varför så var fallet. Därefter skulle hon resa sig upp och gå därifrån. Det var också vad som inträffade. Situationen som uppstod är ju synnerligen ovanlig. Enligt min bestämda uppfattning är det olämpligt att bedriva kompletterande förundersökning under huvudförhandling i rätten. Normalt sett så beaktar också en domare en hindersinvändning i ett sådant här fall. Jag anser det också olämpligt att låta åklagare uppträda ”på slak lina” i rätten. Det var anledningen till att jag sade till AA att agera som hon sen gjorde. Ansvaret härför är mitt. Jag kan också konstatera att rätten slutligen gjorde det synnerligen lätt för sig genom att inte pröva det anförda hindret. Man valde i stället bara att konstatera att det förelåg hinder genom att åklagaren inte var tillstades.

CC gjorde inledningsvis följande bedömning.

Det är en självklarhet att åklagare ska delta vid de förhandlingar där åklagare är part. Åklagarens skyldighet att närvara vid ett förhandlingstillfälle vinner indirekt stöd i rättegångsbalkens bestämmelse om att åklagarens utevaro utgör ett absolut hinder mot huvudförhandling. Närvaroplikten bör rimligtvis även omfatta en skyldighet att invänta rättsens beslut i frågan om huvudförhandling ska hållas oavsett att det kan förefalla självklart att förhandlingen ska ställas in. Detta hindrar dock inte att åklagaren i ett enskilt fall kommer överens med rätten om att lämna förhandlingsstället, men t.ex. finnas tillgänglig per telefon och vid behov snabbt kunna återgå dit. Åklagaren ska dock, i likhet med andra parter, rätta sig efter domstolens beslut t.ex. i frågan om en förhandling ska hållas och får inte obstruera mot ett beslut som går honom eller henne emot.

Enligt rättegångsbalkens huvudregel ska huvudförhandlingen ställas in om en part inför eller vid förhandlingen åberopar ny bevisning som motparten inte tidigare haft möjlighet att bemöta. Förhandlingen kan emellertid inledas om det kan antas att detta inte kommer att föranleda att en ny förhandling behöver hållas. Så kan vara fallet om den nya bevisningen kan förmodas få begränsad betydelse. Vittnen kan därför ibland höras vid huvudförhandlingen även om de inte hörts under förundersökningen. Detta sker vanligtvis i samförstånd med parterna. Parternas inställning bör i vart fall ha stor betydelse för rättsens bedömning om förhandlingen kan hållas.

CC utvecklade härefter skälen för att huvudförhandlingen på de grunder som AA anført hade bort ställas in, och fortsatte enligt följande.

Åklagaren AA:s bestämda uppfattning vid huvudförhandlingen den 9 september 2008 var att det förelåg hinder mot förhandlingen. Hon hade som nämnts redogjort för detta vid kontakter med domaren före förhandlingen och upprepade detta inför rätten vid förhandlingstillfället. Försvararen var av samma uppfattning och begärde också för sin huvudmans räkning att förhandlingen skulle ställas in. Inför rättsens enskilda överläggning i frågan meddelade åklagaren att hon avsåg att lämna

tingsrätten för att återvända till åklagarkammaren. Rätten visste därmed om att hon skulle avvika liksom var hon därefter skulle befinna sig. Åklagaren AA följde helt de råd hon fått av sin chef inför förhandlingen.

Som jag tidigare konstaterat är det svårförståeligt att tingsrätten efter de inledande kontakterna vidhöll att förhandlingen skulle genomföras. Det är emellertid domstolens uppgift att avgöra frågan om det föreligger hinder för att hålla huvudförhandling. Därmed borde åklagaren inte ha lämnat tingsrätten innan beslut fattats i frågan om huvudförhandlingen skulle ställas in. Hon borde i stället ha inväntat rättens beslut. Följaktligen borde också åklagarens chef ha gett henne det rådet. Vid bedömningen av åklagaren AA:s agerande har jag för egen del dock svårt att bortse ifrån att hon befann sig i en ovanlig situation och att hon tagit råd av sin chef. Jag har också särskilt noterat att åklagarens agerande präglats av den lovvärda ambitionen att värna enskildas rättsintressen och förhindra orätt.

Bedömning

Som framgått ovan tog jag upp detta initiativärende när jag i ett klagomålsärende noterat att Gävle tingsrätt beslutat att ställa in en huvudförhandling sedan åklagaren lämnat tingsrätten i samband med att domstolen beslutade att hålla enskild överläggning i frågan om hinder mot huvudförhandling förelåg. Syftet med initiativet var inte att ta ställning i frågan om den aktuella förhandlingen borde ha ställts in på någon annan eventuell grund än åklagarens utelämnade. Mitt initiativ syftade i stället till att utreda åklagarens agerande.

AA har förklarat att hennes uppfattning var att hinder för huvudförhandling förelåg och att hon, efter det att hon inför rätten argumenterat för sin ståndpunkt, klargjorde att hon avsåg att lämna tingsrätten och gå till åklagarkammaren. Hon har även uppgett att hon gjorde detta efter att ha rådfrågat sin chef. Kammarchefen DD har bekräftat att det råd han gav AA var att hon skulle inställa sig till huvudförhandlingen och där återigen anföra hinder samt att hon därefter skulle lämna lokalen.

Åklagarens utelämnade innebär enligt 46 kap. 2 § första stycket 1 rättegångsbalken ett absolut hinder mot huvudförhandling. I JO 1951 s. 51 uttalas att åklagarens utelämnade utgör ett hinder av sådan art att en huvudförhandling inte ens kan påbörjas i avvaktan på att åklagaren ska inställa sig. Det är, som Åklagarmyndigheten framhåller i remissvaret, en självklarhet att åklagare ska delta vid de förhandlingar där åklagare är part. Närvaroplikten omfattar även en skyldighet att, om inte annat överenskomms med rätten i det enskilda fallet eller det är fråga om sjukdomsfall eller liknande, invänta rättens beslut i en fråga om huvudförhandling ska hållas. Detta gäller givetvis oavsett vilken uppfattning åklagaren har i saken. Åklagaren ska dessutom, som Åklagarmyndigheten betonar, rätta sig efter domstolens beslut och får inte obstruera mot ett beslut som går honom eller henne emot.

AA var med andra ord skyldig att avvakta rättens beslut om huvudförhandling skulle hållas. Oavsett hur goda skäl hon ansåg sig ha för att huvudförhandlingen borde ställas in har hon i praktiken, genom att lämna domstolen, i förväg obstruerat mot ett beslut som hon uppenbarligen var övertygad om skulle gå henne emot. Även om hon lämnade domstolen på inrådan av kammarchefen är hon givetvis ansvarig för sitt handlande och jag är starkt kritisk till hennes agerande. Jag har övervägt att gå vidare i saken men inte funnit tillräcklig anledning till detta.

Jag finner det också anmärkningsvärt att DD gav AA rådet att lämna tingsrätten.
Även han förtjänar således kritik.

Med dessa uttalanden avslutas ärendet.

Anmärkning

När beslutet meddelades saknade JO dessvärre kännedom om att DD avlidit.